

Боснюк Валерій Федорович кандидат психологічних наук, доцент, заступник начальника кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України, м.Черкаси, <https://orcid.org/0000-0003-0141-1920>

Фомич Микола Володимирович кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України, м. Черкаси, <https://orcid.org/0000-0003-1253-2656>

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПЕРЕБУВАННЯ У ПОЛОНІ КОМБАТАНТІВ

Анотація. У статті представлено результати емпіричного дослідження психологічних наслідків перебування у полоні комбатантів в умовах сучасного воєнного конфлікту. У дослідженні взяли участь 68 військовослужбовців.

Результати дослідження засвідчили наявність статистично значущих відмінностей у структурі посттравматичних реакцій залежно від характеру бойового досвіду. Найвищі показники інтегральної посттравматичної симптоматики, а також симптомів реакцій вторгнення, уникнення та провини виявлено у військовослужбовців, звільнених з полону. Встановлено, що досвід полону виступає додатковим потужним психотравмувальним чинником, який посилює інтенсивність посттравматичних проявів порівняно з участю у бойових діях без втрати свободи. Показники ситуативної та особистісної тривожності є підвищеними в усіх досліджуваних групах і не мають статистично значущих міжгрупових відмінностей, що може бути зумовлено загальним фоном хронічного стресу, невизначеності та емоційного напруження, притаманних воєнним умовам. Водночас за показником депресії виявлено статистично значущі відмінності: найвищі значення зафіксовано у військовослужбовців з бойовим досвідом без перебування в полоні, тоді як у звільнених з полону рівень депресивної симптоматики виявився відносно нижчим. Це може свідчити про домінування у цієї категорії тривожно-посттравматичних реакцій та мобілізаційних психічних механізмів, спрямованих на виживання.

Аналіз труднощів емоційної регуляції показав, що у звільнених з полону найбільш вираженими є проблеми прийняття власних емоцій та обмежений доступ до ефективних стратегій регулювання емоцій. Відсутність статистично значущих відмінностей між групами за шкалами емоційної регуляції може свідчити про універсальний характер емоційного виснаження серед комбатантів

у період воєнних дій. Узагальнено зроблено висновок, що саме досвід полону виступає критичним фактором ризику формування більш складних, пролонгованих і дезадаптивних психологічних наслідків, зокрема у структурі посттравматичних реакцій та соціальної адаптації. Отримані результати мають практичне значення для розроблення цільових програм психологічної допомоги та реабілітації звільнених з полону військовослужбовців.

Ключові слова: військовослужбовці, полон, посттравматичний стрес, тривожність, депресія, емоційна регуляція.

Bosniuk Valerii Fedorovych PhD in Psychology, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Psychology of Activity in Special Conditions, National University of Civil Protection of Ukraine, Cherkasy, <https://orcid.org/0000-0003-0141-1920>

Fomych Mykola Volodymyrovych PhD in Psychology, Associate Professor, Head of the Department of Psychology of Activity in Special Conditions, National University of Civil Protection of Ukraine, Cherkasy, <https://orcid.org/0000-0003-1253-2656>

PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES OF CAPTIVITY AMONG COMBATANTS

Abstract. The article presents the results of an empirical study of the psychological consequences of captivity among combatants in the context of a contemporary military conflict. The study involved 68 military personnel.

The findings revealed statistically significant differences in the structure of post-traumatic reactions depending on the type of combat experience. The highest levels of overall post-traumatic symptomatology, as well as intrusion, avoidance, and guilt reactions, were identified among servicemen released from captivity. It was established that the experience of captivity acts as an additional and powerful psychotraumatic factor, intensifying the severity of post-traumatic manifestations compared to participation in combat without loss of freedom.

Indicators of state and trait anxiety were elevated across all examined groups and did not demonstrate statistically significant intergroup differences, which may be attributed to the general background of chronic stress, uncertainty, and emotional tension inherent in wartime conditions. At the same time, statistically significant differences were found in depression scores: the highest levels were recorded among servicemen with combat experience who had not been held captive, whereas those released from captivity showed relatively lower levels of depressive symptoms.

This may indicate the predominance of anxiety-related and post-traumatic reactions, as well as mobilization-oriented psychological mechanisms aimed at survival within this category.

The analysis of difficulties in emotion regulation demonstrated that the most pronounced problems among former prisoners of war were related to non-acceptance of their own emotional responses and limited access to effective emotion regulation strategies. The absence of statistically significant differences between groups on emotion regulation scales may suggest a universal character of emotional exhaustion among military personnel during wartime. It is concluded that the experience of captivity constitutes a critical risk factor for the development of more complex, prolonged, and maladaptive psychological consequences, particularly within the structure of post-traumatic reactions and social adaptation. The obtained results have practical implications for the development of targeted psychological support and rehabilitation programs for servicemen released from captivity.

Keywords: military personnel, captivity, post-traumatic stress, anxiety, depression, emotion regulation.

Постановка проблеми. В умовах сучасних воєнних конфліктів, зокрема внаслідок збройної агресії проти України, значна кількість військовослужбовців зазнає перебування в полоні, що супроводжується фізичним та психологічним насильством, ізоляцією, невизначеністю та постійною загрозою життю. Такі обставини є значними психотравмувальними чинниками, які можуть призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу, депресії, тривожних розладів, змін особистості, порушень соціальної адаптації та інших довготривалих психологічних наслідків.

Попри зростання кількості звільнених з полону військовослужбовців, питання комплексного вивчення психологічних наслідків їхнього перебування в умовах неволі, механізмів подолання травматичного досвіду та факторів, що впливають на ефективність реабілітації, залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній науковій практиці. Відсутність систематизованих даних ускладнює розробку ефективних програм психологічної підтримки та реінтеграції колишніх комбатантів у мирне життя.

Отже, існує наукова й практична потреба у додатковому дослідженні специфіки психологічних наслідків перебування у полоні комбатантів з подальшою метою визначенні шляхів їх профілактики, корекції та психосоціальної реабілітації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психологічних наслідків перебування у полоні комбатантів набула особливої актуальності в українському науковому дискурсі після 2014 року та значно загострилася з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році. Зростання кількості військовополонених, систематичні обміни та повернення захисників додому актуалізували необхідність комплексного міждисциплінарного аналізу феномену полону як екстремального психотравмуючого досвіду. У сучасних дослідженнях полон розглядається не лише як факт фізичного позбавлення свободи, а як складний соціально-психологічний феномен, що поєднує тривалу

ізоляцію, загрозу життю, фізичне та психологічне насильство, інформаційну депривацію та руйнування базових уявлень особистості про світ [1, 4, 5].

У наукових публікаціях останніх років полон визначається як одна з найважчих форм екстремального досвіду, що виходить за межі адаптаційних можливостей психіки. Дослідники підкреслюють, що позбавлення свободи в умовах воєнного конфлікту супроводжується повною втратою контролю над власним життям, що формує глибоку екзистенційну кризу. У працях українських авторів акцентується увага на тому, що перебування у полоні руйнує базову довіру до світу, порушує цілісність «Я-концепції» та спричиняє довготривалі зміни особистісної структури [3].

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що значна частина досліджень базується на концепціях кризової психології, теорії стресу та травми. Вагомий внесок у розуміння психології виживання в умовах примусової ізоляції здійснив В. Франкл, який, спираючись на власний досвід перебування в концтаборі, сформулював ідею про збереження внутрішньої свободи та пошуку сенсу як ключового чинника виживання. У сучасних українських публікаціях ця концепція активно використовується для пояснення феномену психологічної стійкості військовополонених [5]. Дослідники підкреслюють, що здатність зберігати смислові орієнтири, віру в майбутнє та внутрішню гідність виступає одним із провідних ресурсів протидії деструктивному впливу полону.

У працях вітчизняних науковців описано типові психічні реакції на потрапляння в полон. Автори виокремлюють кілька фаз переживання: шок захоплення, адаптацію до умов ізоляції, розвиток апатії та емоційного притуплення [6].

Вказані стадії співвідносяться з класичними моделями стресової реакції та підтверджують, що психіка людини в умовах тривалої загрози переходить у режим виживання, активуючи захисні механізми – емоційне відсторонення, деперсоналізацію, звуження кола потреб до базових.

Особливу увагу сучасні публікації приділяють феномену комплексної травматизації [7]. На відміну від одноразової травматичної події, перебування в полоні характеризується тривалим повторюваним впливом насильства, приниження та невизначеності. У зв'язку з цим дослідники говорять про формування складного посттравматичного стресового розладу, що проявляється не лише симптомами повторного переживання травми, а й глибокими змінами у сфері самооцінки, міжособистісної довіри та регуляції емоцій.

Значна кількість авторів звертається до проблеми втрати автономії та порушення суб'єктності. Полон розглядається як простір тотального контролю, де особистість позбавляється можливості приймати рішення, задовольняти базові потреби та відстоювати власні межі. У зв'язку з цим після звільнення нерідко спостерігається так званий «парадокс контролю»: колишні полонені можуть або гостро реагувати на будь-які спроби зовнішнього контролю, або, навпаки, прагнути жорстко контролювати навколишнє середовище. У наукових

працях це явище пояснюється наслідками тривалого перебування в умовах примусової залежності [2].

Окремий напрям досліджень стосується феномену апатії як захисного механізму психіки. Автори зазначають, що у відповідь на хронічне насильство та свідчення страждань інших осіб формується емоційне притуплення, яке дозволяє зменшити інтенсивність переживань. Водночас у післяполонний період така емоційна «замороженість» ускладнює відновлення соціальних контактів та сімейних стосунків. Деякі дослідники порівнюють стан постізоляційної адаптації з явищем «декомпресії», коли різка зміна умов із надзвичайно обмежених на відносно вільні може викликати психічну дезорганізацію.

Важливим аспектом сучасних досліджень є аналіз соціального сприйняття військовополонених. У публікаціях підкреслюється наявність історично сформованої стигматизації осіб, які потрапили в полон. Водночас у новітньому українському контексті простежується тенденція до переосмислення цього статусу, формування державної підтримки та героїзації звільнених захисників. Проте науковці наголошують, що як стигматизація, так і надмірна героїзація можуть створювати додатковий психологічний тиск на особу, яка пережила полон, оскільки її внутрішній досвід часто не збігається з очікуваннями суспільства [4].

Значна частина сучасних робіт присвячена проблемі реінтеграції. Дослідники акцентують, що психологічні наслідки полону охоплюють фізіологічний, безпековий, соціальний та екзистенційний рівні функціонування особистості. У контексті ієрархії потреб наголошується на руйнуванні базових рівнів – фізіологічного забезпечення та безпеки, що зумовлює складність відновлення вищих потреб, зокрема самореалізації. Автори підкреслюють необхідність комплексної підтримки, яка включає медичну, психологічну, соціальну та правову допомогу.

У наукових публікаціях також порушується питання впливу інформаційної ізоляції та психологічних маніпуляцій на світогляд полонених. Дослідники відзначають, що систематичне навіювання деструктивних наративів, обмеження доступу до достовірної інформації та відсутність зв'язку з родиною створюють додатковий психотравмуючий фактор. Це обумовлює необхідність постреабілітаційної роботи, спрямованої на відновлення критичного мислення, зміцнення національної ідентичності та соціальної включеності.

Підсумовуючи аналіз останніх досліджень і публікацій, можна констатувати, що сучасний науковий дискурс розглядає перебування у полоні як багатовимірний психотравмуючий процес, який охоплює як індивідуальні, так і соціальні аспекти функціонування особистості. Разом з тим, попри наявність значної кількості теоретичних узагальнень і описових досліджень, емпірична база вітчизняних наукових праць залишається обмеженою, що пов'язано зі складністю доступу до респондентів та етичними аспектами дослідження травматичного досвіду. Це зумовлює необхідність подальших комплексних

досліджень, спрямованих на розробку ефективних програм психологічної допомоги та реінтеграції звільнених з полону комбатантів.

Мета статті – визначити психологічні наслідки перебування в полоні комбатантів.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні взяли участь 68 військовослужбовців з різним досвідом проходження служби. Дані для цього дослідження були зібрані за допомогою Google Forms. Комбатанти були розподілені на три групи: особи, які були звільнені з полону (20 осіб); які мають бойовий досвід, але не були в полоні (25 осіб); військовослужбовці тилового забезпечення (23 особи).

Оцінка психологічних наслідків перебування у полоні здійснювалась за допомогою психодіагностичних методик «Шкала оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності» Ч. Д. Спілбергера - Ю. Л. Ханіна, «Шкала депресії» А. Бека, «Міссісіпська шкала для оцінки посттравматичних реакцій (військовий варіант)», «Шкала емоційної регуляції» (DERS).

Дослідження здійснювалося з дотриманням принципів добровільності, анонімності та етичних норм психологічної роботи з особами, які зазнали психотравматичного досвіду. Респондентам було запропоновано заповнити батарею психодіагностичних методик у стандартизованих умовах.

З метою знаходження статистично значущих відмінностей між групами досліджуваних використано критерій Краскела-Уолліса. Розмір стандартизованого ефекту (ES) оцінювався індексом ϵ^2 . В якості умовної інтерпретації величини ефекту було використано наступні градації значень запропоновані Дж. Коеном: до 0,01 – несуттєвий; 0,01-0,08 – малий; 0,08-0,26 – середній; більше 0,26 – великий.

Результати порівняльного аналізу за методикою «Міссісіпська шкала для оцінки посттравматичних реакцій (військовий варіант)» представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз вираженості посттравматичних реакцій серед комбатантів з різним бойовим досвідом ($n_1 = 20$; $n_2 = 25$; $n_3 = 23$)

Назва шкали	Комбатанти, M (SD)			N	p	ϵ^2
	Звільнені з полону	Мають бойовий досвід без перебування в полоні	Тилового забезпечення			
Оцінка посттравматичних реакцій	99,55 (12,12)	95,96 (10,45)	78,73 (13,24)	24,41	0,000	0,364

Назва шкали	Комбатанти, M (SD)			H	p	ε ²
	Звільнені з полону	Мають бойовий досвід без перебування в полоні	Тилового забезпечення			
Вторгнення	31,10 (3,66)	29,60 (4,45)	21,69 (7,66)	22,55	0,000	0,332
Уникнення	31,35 (4,64)	31,52 (5,03)	25,08 (3,83)	24,12	0,000	0,360
Збудливість	23,90 (3,89)	22,40 (3,60)	21,47 (2,60)	3,86	0,147	0,057
Симптоми провини	13,20 (3,54)	12,44 (2,61)	10,47 (2,44)	6,64	0,036	0,099

Аналіз інтегрального показника посттравматичних реакцій засвідчив наявність статистично значущих відмінностей між групами військовослужбовців залежно від характеру бойового досвіду ($p \leq 0,000$). Величина стандартизованого ефекту відповідає великому рівню ($\epsilon^2 = 0,364$), що вказує на суттєвий вплив досвіду участі в бойових діях і перебування в полоні на інтенсивність посттравматичної симптоматики. Найвищі середні значення зафіксовано у групі військовослужбовців, звільнених з полону ($M = 99,55$). Дещо нижчі показники виявлено у комбатантів з бойовим досвідом без факту полону, тоді як у військовослужбовців тилового забезпечення загальний рівень посттравматичних реакцій є істотно нижчим.

Отримані результати дозволяють дійти висновку, що досвід полону виступає додатковим потужним психотравмувальним чинником, який значно посилює загальну вираженість посттравматичних реакцій навіть порівняно з безпосередньою участю в бойових діях без втрати свободи.

Аналіз шкали «Вторгнення», що характеризує частоту та інтенсивність мимовільних нав'язливих спогадів, флешбеків, нічних кошмарів і феноменів психічного «повернення» до травматичних подій, показав, що підвищені значення за цією шкалою можуть свідчити про значний рівень інтеграції травматичного досвіду в структуру автобіографічної пам'яті. Найвищі середні показники вторгнення виявлено у військовослужбовців, звільнених з полону ($M = 31,10$). У групі комбатантів без досвіду полону цей показник є дещо нижчим ($M = 29,60$), тоді як у тилових військовослужбовців він суттєво зменшується і становить 21,69 бала. Виявлені міжгрупові відмінності є статистично значущими ($p \leq 0,000$), а розмір ефекту відповідає великому ($\epsilon^2 = 0,332$). На нашу думку, підвищена інтенсивність симптомів вторгнення у звільнених з полону зумовлена тривалим і повторюваним характером травматичного впливу, постійною загрозою життю та відсутністю можливості психологічного дистанціювання в умовах неволі.

За шкалою «Уникнення», яка відображає схильність до свідомого або несвідомого уникнення думок, емоцій, ситуацій і стимулів, пов'язаних із травматичними подіями, а також прояви емоційного притуплення, найвищі середні значення зафіксовано у військовослужбовців звільнених з полону ($M = 31,35$), а також у комбатантів з бойовим досвідом без полону ($M = 31,52$). Натомість у тилових військовослужбовців показник уникнення є статистично значуще нижчим і становить 25,08 бала. Розмір ефекту відповідає великому рівню ($\epsilon^2 = 0,360$). Така різниця може свідчити про формування захисних механізмів психічного відмежування від травматичного досвіду у військовослужбовців, які безпосередньо переживали бойові дії або полон, тоді як для осіб тилового забезпечення подібні стратегії є менш актуальними.

Шкала «Збудливість», що відображає рівень психофізіологічної напруженості, підвищеної настороженості, дратівливості та порушень сну, демонструє найвищі середні значення у військовослужбовців звільнених з полону, дещо нижчі у комбатантів без досвіду полону, і найнижчі у тилових військовослужбовців. Водночас статистично достовірних міжгрупових відмінностей за цією шкалою не виявлено, а розмір ефекту є малим ($\epsilon^2 = 0,057$). Це може вказувати на те, що підвищена збудливість є універсальною реакцією на бойовий стрес і притаманна військовослужбовцям незалежно від специфіки пережитого досвіду.

За шкалою «Симптоми провини», яка відображає переживання сорому, самозвинувачення, морального дистресу та внутрішніх конфліктів, пов'язаних із власними діями або бездіяльністю в екстремальних умовах, найвищі середні значення виявлено у військовослужбовців, звільнених з полону ($M = 13,20$). Дещо нижчі показники зафіксовано у комбатантів без досвіду полону ($M = 12,44$), тоді як у тилових військовослужбовців цей показник є найнижчим і становить 10,47 бала. Міжгрупові відмінності є статистично значущими ($p = 0,036$), а розмір ефекту відповідає середньому рівню ($\epsilon^2 = 0,099$). На наш погляд, підвищена вираженість почуття провини у звільнених з полону може бути пов'язана з феноменом «провини вцілілого», моральними дилемами, зумовленими вимушеною поведінкою в умовах полону, а також труднощами інтеграції цього досвіду в систему власних моральних цінностей та ідентичності.

Узагальнюючи результати аналізу за Міссісіпською шкалою переконливо підтверджують наявність істотних відмінностей у структурі посттравматичних реакцій між військовослужбовцями з різним бойовим досвідом. Найбільш виражені симптоми вторгнення, уникнення та провини характерні для осіб, які пережили полон. Виявлені особливості свідчать про складний, багатовимірний характер психотравматизації цієї категорії військовослужбовців та обґрунтовують необхідність розроблення і впровадження спеціалізованих програм психологічної реабілітації.

Наступним етапом дослідження було проведення порівняльного аналізу показників між комбатантами сформованих дослідницьких груп за методикою

«Шкала оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності» Ч.Д. Спілбергера-Ю. Л. Ханіна та шкалою А. Бека «Шкала депресії», результати за якими представлено в таблиці 2.

Таблиця 2
Порівняльний аналіз вираженості тривожності та депресії
серед комбатантів з різним бойовим досвідом ($n_1 = 20$; $n_2 = 25$; $n_3 = 23$)

Назва шкали	Комбатанти, М (SD)			Н	р	ϵ^2
	Звільнені з полону	Мають бойовий досвід без перебування в полоні	Тилового забезпечення			
Ситуативна тривожність	50,45 (3,48)	50,80 (6,64)	49,39 (2,42)	1,90	0,386	0,028
Особистісна тривожність	48,50 (3,90)	47,92 (6,74)	47,69 (3,62)	1,75	0,416	0,026
Депресія	6,85 (11,16)	11,16 (9,96)	6,85 (6,26)	35,66	0,000	0,532

Як свідчать дані, наведені в таблиці, середні значення ситуативної тривожності є підвищеними у всіх трьох досліджуваних групах військово-службовців. Зокрема, у звільнених з полону цей показник становить 50,45 бала, у військовослужбовців з бойовим досвідом без перебування в полоні – 50,80 бала, а у представників тилового забезпечення – 49,39 бала. Водночас міжгрупові відмінності за рівнем ситуативної тривожності не досягають статистичної значущості ($p = 0,386$), а величина стандартизованого ефекту є малою ($\epsilon^2 = 0,028$).

Аналогічна картина спостерігається і щодо показників особистісної тривожності. Найвищий середній рівень зафіксовано у групі військово-службовців, звільнених з полону ($M = 48,50$). Дещо нижчі, але близькі за величиною значення характерні для комбатантів з бойовим досвідом без полону ($M = 47,92$) та тилових військовослужбовців ($M = 47,69$). Виявлені відмінності також не є статистично значущими ($p = 0,416$), а розмір ефекту залишається на малому рівні ($\epsilon^2 = 0,026$).

На нашу думку, відсутність статистично значущих міжгрупових відмінностей за показниками як ситуативної, так і особистісної тривожності може бути зумовлена загальним високим рівнем психоемоційної напруженості та хронічної невизначеності, що є характерними для функціонування всіх категорій військовослужбовців у умовах воєнного стану, незалежно від специфіки їхнього бойового досвіду. Водночас аналіз показників депресивної симптоматики виявив наявність статистично значущих відмінностей між групами на дуже високому

рівні значущості ($p \leq 0,000$). Найвищі середні значення депресії зафіксовано у військовослужбовців з бойовим досвідом без перебування в полоні ($M = 11,16$). Натомість істотно нижчі показники спостерігаються у звільнених з полону ($M = 6,85$) та у військовослужбовців тилового забезпечення ($M = 6,85$).

На наш погляд, відносно нижчий рівень депресивної симптоматики у звільнених з полону може бути пояснений домінуванням тривожно-посттравматичних проявів над депресивними, а також мобілізаційним характером психічних реакцій, орієнтованих передусім на виживання та адаптацію після екстремального досвіду.

Наступним етапом дослідження став порівняльний аналіз результатів, отриманих за методикою «Шкала труднощів емоційної регуляції», яка дозволяє оцінити ступінь порушень емоційної регуляції за низкою структурних компонентів. Вищі значення за цією шкалою відображають більшу вираженість труднощів у відповідній сфері. Узагальнені результати аналізу подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз емоційної регуляції серед комбатантів з різним бойовим досвідом ($n_1 = 20$; $n_2 = 25$; $n_3 = 23$)

Назва шкали	Комбатанти, M (SD)			H	p	ε ²
	Звільнені з полону	Мають бойовий досвід без перебування в полоні	Тилового забезпечення			
Неприйняття емоційних реакцій	16,10 (3,49)	15,72 (4,74)	16,82 (2,94)	1,75	0,415	0,026
Труднощі із цілеспрямованою поведінкою	8,10 (3,16)	8,20 (2,25)	8,47 (1,92)	0,52	0,768	0,008
Труднощі з контролем імпульсів	10,00 (2,75)	10,44 (3,55)	11,08 (1,95)	2,18	0,336	0,033
Відсутність усвідомлення емоцій	-16,65 (3,40)	-16,80 (4,47)	-17,00 (2,35)	0,72	0,698	0,011
Обмежений доступ до стратегій регулювання емоцій	15,95 (4,82)	15,92 (4,21)	15,00 (3,39)	0,96	0,617	0,014
Відсутність емоційної чіткості	3,55 (2,08)	2,44 (2,10)	2,47 (1,44)	1,88	0,390	0,028

У групі звільнених з полону, як ми можемо бачити з таблиці, найвищі середні значення зафіксовано за шкалами «Неприйняття емоційних реакцій» ($M = 16,10$) та «Обмежений доступ до стратегій регулювання емоцій» ($M = 15,95$).

Ми вважаємо, що отримані показники, можуть свідчити про труднощі прийняття власних емоційних станів і обмежений репертуар ефективних способів емоційної регуляції.

Водночас відмінності між групами за всіма шкалами методики «Шкала емоційної регуляції» не є статистично значущими ($p > 0,05$), а розміри ефектів є малими.

На нашу думку, подібність показників може бути зумовлена загальним емоційним виснаженням, характерним для військовослужбовців у воєнний період, незалежно від конкретного типу бойового досвіду.

Висновки. Результати порівняльного аналізу свідчать, що характер бойового досвіду є визначальним чинником формування психологічного стану комбатантів і зумовлює суттєві відмінності у структурі посттравматичних реакцій та соціальної адаптації. Найбільш виражена психотравматизація зафіксована у військовослужбовців звільнених з полону, для яких характерні високі показники вторгнення, уникнення та почуття провини на тлі зниженого сприйняття соціальної підтримки, що вказує на глибину та пролонгований характер пережитої травми. Водночас рівні тривожності, емоційної регуляції виявилися подібними у всіх групах, що дозволяє розглядати їх як загальні наслідки воєнного стресу, тоді як саме досвід полону виступає критичним фактором ризику розвитку більш складних і дезадаптивних психологічних наслідків.

Література:

1. Апальков В. В. Психологія поведінки військовослужбовця в умовах полону. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. Вип. 2. С. 14–22.
2. Асєєв С. Світлий шлях: Історія одного концтабору. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 448 с.
3. Блінов О. А. Бойова психічна травма: Монографія. Київ, 2019. 700 с.
4. Доценко В. В. Соціально-психологічні наслідки перебування в полоні. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: Зб. матеріалів доп. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 285–287.
5. Підлісний Ю. Психологічні особливості переживання бойової психотравми комбатантами. *Юридична психологія*. Київ, 2023. С. 113–118.
6. Побідаш А. Ю. Психологічні особливості основних фаз піратського полону. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер. Психологічні науки. 2013. Вип. 1. С. 1–12.
7. Ширококов Ю. М. До питання про соціально-психологічну модель наслідків полону. *Психологічний журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2019. Вип. 2. С. 67–78.

References:

1. Apalkov, V. V. (2020). Psykholohiia povedinky viiskovosluzhbovtisia v umovakh polonu [Psychology of servicemen's behavior in captivity]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, (2), 14–22.
2. Asieiev, S. (2020). *Svitlyi shliakh: Istoriia odnogo kontstaboru* [The bright path: The story of one concentration camp]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva.
3. Blinov, O. A. (2019). *Boiova psykhična travma* [Combat mental trauma]. Kyiv.
4. Dotsenko, V. V. (2024). Sotsialno-psykholohichni naslidky perebuvannia v poloni [Socio-psychological consequences of captivity]. In *Psykholohichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy* (pp. 285–287). Vinnytsia: KhNUVS.
5. Podlisnyi, Yu. (2023). Psykholohichni osoblyvosti perezhyvannia boiovoi psykotravmy kombatantamy [Psychological characteristics of combat trauma experience among combatants]. *Yurydychna psykholohiia*, 113–118.
6. Pobidash, A. Yu. (2013). Psykholohichni osoblyvosti osnovnykh faz piratskoho polonu [Psychological characteristics of the main phases of pirate captivity]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Psykholohichni nauky*, (1), 1–12.
7. Shyrobokov, Yu. M. (2019). Do pytannia pro sotsialno-psykholohichnu model naslidkiv polonu [On the issue of a socio-psychological model of captivity consequences]. *Psykholohichni zhurnal Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny*, (2), 67–78.

Дата першого надходження статті до видання: 29.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.02.2026